

Antti Tapanila

Lakimies
7–8/2019
s. 1040–1063

”Tietynlaista valaistumista” – tuomioistuimet ja media

HAKUSANAT: prosessioikeus, tuomioistuimet, julkisuus, media

1. Lähtökohta

Tuomioistuinten suhde tiedotusvälineisiin ja yleisemmin mediaan on ollut intensiivisen keskustelun kohteena. Yhteiskunta perustuu yhä enemmän tiedonvälittämiseen, joka on jokaisen internetin käyttäjän ulottuvilla, eikä ole enää median yksinoikeutta. Tämän seurauksena tuomioistuinten toimintaympäristö on muuttunut voimakkaasti. Tuomioistuinten, asianosaisten ja yhteiskunnan kannalta on keskeistä, miten olosuhteiden muutokseen on sopeuduttu ja min-käläisiksi tuomioistuinten ja median suhteet muodostuvat.

Oikeudenkäynnin julkisuutta käsittelevää kirjaa laatiessani vuonna 2009 oli nähtävissä, että perinteisten tiedotusvälineiden, sanoma- ja aikakauslehtien sekä TV- ja radiotoimitusten ohella yksittäiset internetin käyttäjät voivat olla merkittäviä oikeudenkäynneistä viestijöitä.¹ Esimerkkitapauksina tuolloin olivat Jokelan kouluampumiset syksyllä 2007, joista uutisoitiin tapahtumapaikalla lähes reaaliaikaisesti. Toinen esimerkki tarjoutui sittemmin puoluejohtajaksi edennyttä *Jussi Halla-ahoa* vastaan käydyssä rikosoikeudenkäynnissä, josta kirjoiteltiin erilaisissa blogeissa sekä syytetyn omalla internetsivustolla.² Nytemmin myös ammattitoimittajat saattavat seurata oikeudenkäyntejä niin, että he kirjoittavat

* *Antti Tapanila*, OTT, dosentti, Lapin yliopisto. Kiitän käräjätuomari Valtteri Kartiota, Nina Immosta ja Janika Kaskea sekä hovioikeudenneuvos Seppo Hyarttia artikkelia varten toteutetuista haastatteluista sekä kannustavasta palautteesta.

1. Ks. Osmo A. Wiio – Kaarle Nordenstreng, *Viestintäjärjestelmä*, teoksessa Kaarle Nordenstreng – Hannu Nieminen (toim.), *Suomen mediamaisema*. 4. uudistettu painos. Vastapaino 2017, s. 11–12, jossa on kuvattu viestintäjärjestelmien muutosta. Eron tekeminen yksityisen kohdeviestinnän ja julkisen joukkoviestinnän välillä on yhä vaikeampaa, kun tietokoneen avulla kuka tahansa viestimien käyttäjä voi seurata joukko- tai yleisöviestintää tai tuottaa sitä. Havaintoon voidaan yhtyä myös tuomioistuinten kannalta, sillä oikeudenkäyntejä seuraa ja niistä viestii joukkotiedotusvälineiden ohella myös yksityishenkilöitä, joiden joukossa voi olla asiantuntijoita, mutta myös monenlaisia muita asiasta kiinnostuneita. Myös asianosaiset voivat hyödyntää omia viestintäkanavia tiedottamisessa ja asiansa edistämässä.
2. Antti Tapanila, *Oikeudenkäynnin julkisuus riita- ja rikosasioissa*. Edita Publishing Oy 2009, s. 1–2.

käräjiltä reaaliaikaisesti verkkoon.³ Tuomioistuinten toiminnan arviointi julkisuudessa tai yksityishenkilöiden kirjoittelu oikeudenkäynneistä ei ole osoittanut kymmenessä vuodessa laantumisen merkkejä, pikemminkin päinvastoin.

Tuomioistuinten ja median suhde on ajankohtainen aihe muutoinkin kuin tiedonvälityksen muutosten vuoksi. Yhteiskunnan odotukset tuomioistuinten julkisuudelle ovat lisääntyneet, mutta samanaikaisesti myös tuomarikunnan näkemykset mediasuhteista ovat aiempaa monimuotoisempia.⁴ Perinne on ollut, että tuomareiden osallistumiseen lainkäytöstä keskustelemiseen tai ylipäänsä esiintymiseen julkisuudessa on suhtauduttu pidättyen.⁵ Kun Suomen Tuomari-liitto ry:ssä laadittiin tuomareiden ammattieettistä ohjeistusta vuonna 2012 otettiin jossakin määrin avoimempi kanta mediasuhteisiin. Ammattieettisten periaatteiden kohdassa 15 on lausuttuna, että ”[t]uomarin tärkein puheenvuoro virassa käsitellystä asiasta ilmenee tuomioistuimen ratkaisusta. Yhteiskunnalliseen tai tieteelliseen keskusteluun osallistuessaan tuomari muistaa virastaan johtuvat velvoitteet kuten päätösneuvottelun salassapidon”.⁶ Muotoilusta voidaan havaita, että ammattieettisissä periaatteissa ei ole haluttu kategorisesti rajoittaa keskusteluun osallistumista, mutta on haluttu muistuttaa niistä rajoitteista, joita keskusteluun osallistumiseen liittyy.⁷

Tuomareiden kiinnostuksen mediasuhteisiin on voinut havaita tuomareille järjestetyissä täydennyskoulutustilaisuuksissa, joissa on toistuvasti käyty keskustelua ulkoiseen viestintään liittyvistä teemoista. Uusille kärjätuomareille vuosittain järjestetyllä laajalla kurssilla on toistuvasti keskusteltu ryhmätehtävästä, joka on liittynyt tuomioistuimen ratkaisusta tiedotusvälineissä käytyyn keskusteluun ja virheellisten tietojen oikaisemiseen. Kurssin osallistujien keskuudessa kannanotot siitä, voiko tai pitääkö asiaa käsitellä tuomarin puuttua virheellisten tietojen esittämiseen, ovat vaihdelleet huomattavasti. Vuonna 2019 järjestetyllä hallinto-oikeustuomareiden

3. Ks. Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankeksen työryhmäraportteja XIII 2018, s. 25–26.
4. Tuomioistuinten ja median suhteeseen liittyy myös se, että kommunikointiin tuomarin työssä on alettu kiinnittää enenevässä määrin huomiota (ks. tästä keskustelusta Kirsi Huotari, Ruotsalaisten tuomioistuinten tapa kommunikoida istuntosaleissa, tuomioistuinten ratkaisuisia ja mediassa ja mitä me voisimme siitä oppia, *Lakimies* 3–4/2019, s. 447–459 ja I andras ögon – Sveriges Domstolars förtroendearbete igår, idag – varje dag. Domstolsverket 2014, osoitteessa <http://old.domstol.se/Publikationer/Rapporter/Rapport%20-%20I%20andras%20ögon%20%5bwebb%5d.pdf> (käyty 31.10.2019).
5. Rovaniemen hovioikeus 2018, s. 79 ja I andras ögon 2014, s. 4.
6. Ammattieettiset periaatteet on julkaistu internetissä osoitteessa https://asiakas.kotisivukone.com/files/tuomariliitto.kotisivukone.com/tiedostot/tuomarin_eettiset_periaatteet.pdf (käyty 2.9.2019). Periaatteiden laatimisesta ks. lähemmin Tapani Vasama, Tuomarit etiikan pilareita pystyttämässä, teoksessa *Isännän ääni – Juhlakirja Erkki Kustaa Rintala*. Talentum Pro 2015, s. 221–239 ja Antti Tapanila, Tuomarin eettiset periaatteet. *Oikeustiede – Jurisprudentia XLVI* 2013, s. 223–305.
7. Ks. lähemmin Tapanila 2013, s. 300–301.

kurssilla keskusteltiin lisäksi vilkkaasti tuomarin osallistumisesta sosiaaliseen mediaan, joka on ilmiönä verraten uusi.⁸

Tuomioistuimien sisäisessä tarkastelussa mediasuhteiden merkitystä osoittaa se, että aihetta on käsitelty tuomioistuimien kehityshankkeissa. Tuomioistuimet ovat laatineet viestintäsuunnitelmia, pitäneet aihetta esillä sisäisissä koulutustilaisuuksissa ja jotkut tuomioistuimet ovat nimenneet mediasuhteisiin erikoistuneita tuomareita, niin sanottuja mediatuomareita. Laajemmin tuomioistuimien suhde mediaan on ollut esillä Helsingin hovioikeuden lauluhankkeessa vuonna 2016, josta on laadittu internetissä julkaistu raportti. Raportin merkittävyttä lisää se, että sitä laatimassa on ollut kaksi Oikeustoimittajat ry:n edustajaa tuomioistuimien edustajien, syyttäjän ja asianajajan ohella. Vastaava lauluhankkeen työryhmäraportti on julkaistu myös Rovaniemen hovioikeudessa vuonna 2018. Raportissa on tarkasteltu oikeudenkäynnin julkisuutta, julkisen selosteen laatimista, tiedottamista ja yhteydenpitoa mediaan sekä sosiaalista mediaa. Myös Rovaniemen hovioikeuden raportin laatimiseen on osallistunut toimittaja sekä lisäksi poliisiviranomaisen edustaja.

Tuomioistuimien mediasuhteisiin on kiinnitetty huomiota myös kansainvälisen tuomariliiton (IAJ) julkaisemissa raporteissa ja suosituksissa. IAJ:n kokouksissa on käsitelty mediasuhteita ainakin kahdesti. Vuonna 2014 työryhmän raportti koski mediaa tuomioistuimessa ja sen vaikutusta tuomioistuimen riippumattomuuteen.⁹ Vuonna 2019 työryhmän aiheena oli sosiaalinen media ja oikeuslaitos.¹⁰ Vuoden 2014 raportissa on viitattu niin sanottuihin *Madridin periaatteisiin* median ja tuomioistuimien suhteesta. Madridin periaatteet ovat vuodelta 1994 ja ne on hyväksytty kansainvälisessä lakimieskomissiossa (ICJ). Madridin periaatteissa on tuotu esille keskeisesti se, että tiedotusvälineille kuuluvan sananvapauden tulee toteutua demokraattisessa yhteiskunnassa. Median oikeutena ja tehtävänä on kerätä ja julkaista tietoa oikeudenkäynneistä sekä kommentoida oikeuslaitoksen toimintaa loukkaamatta kuitenkin syyttömyys-olettamaa.

8. Havainnot ovat kirjoittajan hänen toimittuaan kurseilla kouluttajana tuomareiden etiikkaan ja esteellisyteen liittyvistä kysymyksistä. Kurseilla on osallistujilla teetetty ryhmätehtäviä, joista on ryhmien lyhyiden alustusten pohjalta käyty yleisemmin keskustelua. Kurssien osallistujat ovat painottuneet vastikään tuomarin virkaan nimitettyihin. Ks. sosiaaliseen mediaan liittyvistä näkökohdista Janne Matikainen, *Medioiden media – internet*, teoksessa Kaarle Nordenstreng – Hannu Nieminen (toim.), *Suomen mediamaisema*. 4. uudistettu painos. Vastapaino 2017, s. 325–332.
9. Laadittu ja hyväksytty 9.–13.11.2014 Brasiliassa. Saatavilla osoitteessa https://www.iaj-uim.org/iuw/wp-content/uploads/2014/12/Report-and-Conclusions-1st-Study-Commission-2014_Eng_.pdf (käyty 29.10.2019)
10. Laadittu ja hyväksytty 16.–19.10.2019 Kazakstanissa. Saatavilla osoitteessa <https://www.iaj-uim.org/iuw/wp-content/uploads/2019/09/final-conclusions-1sc-2019.pdf> (käyty 29.10.2019).

2. Kysymyksenasettelu, aineisto ja metodit

Artikkelin tarkoituksena on tutkia, miten tuomioistuimet ovat järjestäneet lainkäyttöä koskevan ulkoisen tiedottamisensa. Tähän kysymykseen vastaamiseksi on selvitettävä ensinnä sitä, minkälaisia reunaehtoja oikeudenkäynnin julkisuutta koskeva lainsäädäntö määrittelee tiedottamiselle. Lainsäädäntö asettaa ainoastaan puitteet tiedottamiselle, joten merkityksellistä on myös, minkälaisia käytäntöjä tuomioistuimet noudattavat tiedottamisessa. Ulkoinen tiedottaminen toteutuu pääsääntöisesti tiedotusvälineiden kautta, joten olennaista on tarkastella niitä toimintamuotoja, joilla tuomioistuimet pyrkivät edistämään ulkoista tiedottamista yhteistyössä median kanssa.

Tuomioistuinten toiminnan kannalta julkisuus on keskeinen arvo ja laatuvaatimus. Oikeudenkäynnin julkisuus mahdollistaa tuomioistuinten toiminnan kriittisen arvioinnin, tuottaa kansalaisille tietoa oikeusjärjestyksestä, tarjoaa kontrollikeinon tuomioistuimen harjoittamaan vallankäyttöön sekä legitimoitää vallankäyttöä kansalaisten ja yhteiskunnan silmissä.¹¹ Tuomiovallan käyttö on legitimiä silloin kun kansalaiset kokevat luottamusta tuomioistuihin. Luottamuksen syntyminen edellyttää korkeatasoista lainkäyttöä, mutta myös avoimuutta ja vuorovaikutusta asianosaisten ja yleisön kanssa.¹² Suhteet mediaan ovat erityisen merkityksellisiä julkisuuden funktioiden kannalta, sillä tieto tuomioistuinten toiminnasta välittyy useimmiten median kautta yleisölle. Sillä, että media saa ja pystyy välittämään oikean tiedon oikeudenkäynnistä ja siihen vaikuttaneista seikoista, on ratkaiseva merkitys siihen, että oikeudenkäynnin julkisuuden funktiot toteutuvat.¹³

Tuomioistuinten julkisuuslainsäädäntö on toteutettu vuonna 2007 siten, että yleisiä ja hallintotuomioistuinta koskevat erilliset julkisuuslait. Lainsäädännön lähtökohta erityislaeissa on varsin erilainen; yleisissä tuomioistuimissa oikeudenkäynnin julkisuus on vahva pääsääntö ja laki sisältää ainoastaan joitakin viittauksia lakiin viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999), joka puolestaan koskee julkisuutta hallinnossa.¹⁴ Yleisiä tuomioistuinta koskevan oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007, YTJulkL) osalta on keskeistä havaita, että sitä sovelletaan erityislakina tuomioistuinten lainkäyttötoimintaan. Muussa henkilörekisteri- tai julkisuuslainsäädännössä omaksutut salassapitoratkaisut eivät tule sovellettaviksi sellaisenaan

11. Rebecca Kadoch, Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 112, 2012, s. 3–5.

12. I andras ögon 2014, s. 4–5.

13. Ks. Kadoch 2012, s. 7 ja Tapanila 2009, s. 17–18.

14. Ks. YTJulkL:n säätämisen tavoitteista ja keskeisistä ratkaisuista Oikeudenkäynnin julkisuus-toimikunnan mietintö 2002:1, s. 22–39 ja LaVM 24/2006, s. 3.

yleisissä tuomioistuimissa, vaan salassapitoperusteet harkitaan aina tapauskohtaisesti YTJulkL:n perusteella.

Yleisten tuomioistuinten julkisuuslainsäädäntö eroaa siinä määrin hallintotuomioistuinten, että tässä artikkelissa on perusteltua keskittyä yleisiin tuomioistuinten. Lainsäädännön tarjotessa varsin erilaiset puitteet mediasuhteiden toteuttamiselle ja tuomioistuinten järjestettyä mediasuhteensa eri tavoin ei ole mielekästä arvioida artikkelin teemaa kummankin tuomioistuinten näkökulmasta. Median kiinnostus on toistaiseksi painottunut yleisten tuomioistuinten hoitamisiin rikosasioihin, jolloin julkisuuden paine ei kohdistu yhtä voimakkaasti riita-asioihin tai hallintotuomioistuinten asiaryhmiin.

Vaikka mediasuhteiden arvioimista ei ole rajattu oikeusastekohtaisesti, mediasuhteiden aktiivinen hoitaminen painottuu käräjäoikeuksiin. Sinänsä julkisuutta käräjäoikeusvaiheessa saaneet tapaukset yleensä uutisoidaan ja niitä seurataan vielä muutoksenhakuvaiheessa, mutta usein seuranta on tiiviimpää silloin kun asialla on uutuusarvoa eli käsittelyn alkaessa käräjäoikeudessa. Asiaa hovioikeudessa käsiteltäessä tapahtumista on kulunut huomattavasti pidempi aika ja uutisointi käräjäoikeusvaiheessa on saattanut tyydyttää enemmän mielenkiinnon tapauksen yksityiskohtiin. Mediasuhteiden hoitamiseen liittyvät kysymykset ovat pitkälti samankaltaisia oikeusasteesta riippumatta. Yleisen mielenkiinnon jossakin määrin erilainen toteutuminen hovioikeudessa ei tarkoita sitä, etteikö mediasuhteiden hoitamiseksi olisi tarvetta sielläkin ja toimintatapoihin siinä suhteessa kohdistuisi vastaavaa kehittämisen tarvetta kuin käräjäoikeuksissa.

Tuomioistuinten toiminnan julkisuudesta tai mediasuhteista on kirjoitettu Suomessa huomattavan vähän. Oikeudenkäynnin julkisuutta yleisissä tuomioistuimissa on tarkasteltu vuonna 2009 julkaistussa kirjassa, jossa mediajulkisuutta on sivuttu julkisuutta käsittelevässä kokonaisuudessa.¹⁵ Oikeudenkäynnin julkisuutta on jossakin määrin sivuttu sananvapauden liittyvässä oikeustieteellisessä tutkimuksessa. Sananvapauden tutkimus on ollut viime vuosina verraten runsasta ja siihen keskittyneistä tutkijoista voidaan mainita *Päivi Korpisaari* ja *Riitta Ollila*.¹⁶

Koska oikeuskirjallisuutta tuomioistuinten mediasuhteista on käytävissä niukasti, tässä artikkelissa on käytetty joiltakin osin epätavanomaista aineistoa. Tuomioistuinten mediasuhteiden hoitamiseksi asettamia tavoitteita ja käyttämiä keinoja on tarkasteltu selvittämällä tuomioistuinten tuottamia asiakirjoja. Tällaisia ovat esimerkiksi edellä esitellyt hovioikeuksien lauluhankkeiden raportit ja tuomioistuinten laatimat viestintäsuunnitelmat. Mediasuhteita hoide-

15. Tapanila 2009.

16. Päivi Tiilikka, Sananvapaus ja yksilön suoja. WSOY 2007; Päivi Tiilikka, Journalistin sananvapaus. WSOY 2008; Riitta Ollila, Sananvapaus. Tietosanomaa Oy 2004 ja Riitta Ollila, Tuomioistuimet ja sananvapaus, s. 349–364 teoksessa *Matkalla Pohjoiseen – juhla-kirja professori Jyrki Virolainen. Lapin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta* 2003.

taan lainsäädännön tarjoamissa verraten väljissä puitteissa, jolloin viestinnän käytännön toteuttamisesta ei ole saatavilla ylempien tuomioistuinten oikeuskäytäntöä. Esimerkit tuomioistuimissa sovelletuista menettelytavoista on pitänyt hankkia käräjäoikeuksista, jotka ovat käsitelleet yleistä kiinnostusta herättäneitä tapauksia ja kehittäneet niihin liittyvää tiedottamista.

Tuomioistuimet ovat pyrkineet kehittämään mediasuhteiden hoitamiseen uudenlaisia keinoja, joista erityisen merkittävä on vuonna 2018 käyttöön otettu mediatuomarijärjestelmä. Mediatuomareita on toistaiseksi nimetty Helsingin, Oulun, Pohjois-Karjalan ja Varsinais-Suomen käräjäoikeuksiin sekä Rovaniemen hovioikeuteen. Järjestelmän tarkoitus on tukea mediaa tarjoamalla toimittajille taustatietoa oikeusjärjestelmästä, tuomioistuinten toiminnasta ja oikeuskäytännöistä sekä tuoda tuomioistuinten työn näkökulmaa esiin mediassa. Mediatuomarit esiintyvät mediassa itsenäisinä asiantuntijoina eivätkä kommentoi yksittäisiä asioita, joiden tiedottamisesta vastaa oikeudenkäynnin puheenjohtaja.¹⁷

Mediatuomariverkosto liittyy kiinteästi tuomioistuinten mediasuhteiden hoitamiseen ja on järjestelynä uusi, joten artikkelia varten on haastateltu yhtä mediatuomaria kustakin niitä nimenneestä tuomioistuimesta.¹⁸ Haastatteluilla on pyritty selvittämään kokemuksia, joita mediatuomareille on kertynyt tehtävän hoitamisesta.¹⁹ Osa mediatuomareista oli ehtinyt hoitaa tehtävää vasta vajaan vuoden haastatteluja tehtäessä, eivätkä kaikki olleet ehtineet toimia aktiivisesti suhteessa tiedotusvälineisiin. Mediatuomaritoiminnan ollessa alkuvaiheessa artikkelia varten ei ollut tarkoituksenmukaista haastatella median edustajia siitä, miten mediatuomarijärjestelmä on näyttäytynyt heidän kannaltaan. Median edustajien haastatteleminen toisi arvokasta tietoa siitä, miten järjestelmälle asetut tavoitteet ovat toteutuneet. Luonteva ajankohta tämänkaltaisen tutkimuksen tekemiselle tulee myöhemmässä vaiheessa mediatuomarijärjestelmän vakiinnuttua. Tähän artikkeliin valikoitunut näkökulma on tuomioistuinten sisäinen.

Koska artikkelissa on käytetty tavallisesta jossakin määrin poikkeavaa aineistoa, on syytä muutamalla sanalla luonnehtia sitä, miten aineistoa on käytetty ja miten tutkimus on paikannettavissa oikeustieteen kentällä. Painotus ei ole normatiivinen eikä oikein voisikaan olla, koska mediasuhteiden hoitamista ei ole

17. Oulun käräjäoikeuden tiedote 22.8.2018 ”Oulun käräjäoikeus mukaan mediavastuutuomariverkostoon”, osoitteessa <https://oikeus.fi/karajaoikeudet/oulunkarajaoikeus/fi/index/tiedotteet/2018/08/oulunkarajaoikeusmukaanmediavastuutuomariverkostoon.html> (käyty 12.8.2019).

18. Artikkelia laadittaessa ilmeni, että Pohjois-Karjalan käräjäoikeus on liittynyt verkostoon keväällä 2019. Koska tarkoitus oli selvittää jo käynnistyneen mediatuomaritoiminnan kokemuksia, Pohjois-Karjalan käräjäoikeuden nimeämää mediatuomaria ei artikkelia varten haastateltu.

19. Haastattelut on toteutettu 14.–28.8.2019 niin, että yksi mediatuomari on haastateltu kasvokkain, kahta puhelimitse ja yksi mediatuomareista on vastannut sähköpostitse esitettyihin kysymyksiin. Kysymykset eivät ole olleet täysin identtisiä, sillä mediatuomareiden kokemukset tehtävästä ovat vaihdelleet huomattavasti. Jäljempänä haastattelut on yksilöity alaviitteissä kirjaintunnuksilla A–D ilmoittaen samalla haastattelun tarkka ajankohta.

yksityiskohtaisesti lailla säännelty. Oikeudenkäynnin julkisuutta koskeva lainsäädäntö asettaa ainoastaan puitteet mediasuhteille, mutta tuomioistuimet ovat joutuneet omaksumaan tiedottamisessa ja mediasuhteiden hoitamisessa menettelytapoja, jotka perustuvat hyväksi havaittuihin käytäntöihin ja ainoastaan ohjeluontoiseen kirjalliseen aineistoon. Artikkelissa on hyödynnetty alempien tuomioistuinten tuottamaa asiakirja-aineistoa ja lisäksi on haastateltu neljää mediatuomaria eri tuomioistuimista. Mediatuomareita on nimetty yhteensä 10, joten neljän haastattelun perusteella voidaan jo tehdä johtopäätöksiä koskien kaikkia mediatuomareita etenkin kun haastatellut edustavat eri tuomioistuinta.²⁰

Haastattelun käyttäminen mediatuomareiden kokemusten selvittämiseksi on luontevaa sikäli, että kukaan ulkopuolinen ei voi vastaavalla tavalla kuvata heidän näkökulmaansa. Tutkimusmenetelmää voidaan luonnehtia laadulliseksi, koska aineisto on kerätty haastatteluin, jolloin on pyritty selvittämään nimenomaan haastateltavien kokemuksia. Aineistoa ei ole kerätty laajasti, mutta hankittua aineistoa on pyritty analysoimaan kattavasti.²¹ Kirjoittajan suhteesta artikkelin teemaan on syytä mainita, että olen työurallani toiminut käräjätuomarin, kihlakunnansyyttäjän ja hovioikeudenneuvoksen tehtävissä vuodesta 2011 alkaen. Näissä työtehtävissä on joutunut huolehtimaan lainkäyttöratkaisuista tiedottamisesta sekä miettimään mediasuhteiden hoitamista käytännön tasolla. Mediasuhteet ovat liittyneet tuomioistuimen jäsenen tai kihlakunnansyyttäjän näkökulmaan, joten mitään yleisempää vastuuta mediasuhteista tai tuomioistuimen tiedottamisesta ei työtehtäviini ole liittynyt.

3. Lainsäädännön puitteet mediasuhteiden hoitamiseksi

Tuomioistuimen mediasuhteilla tarkoitetaan oikeudenkäynneistä ja tuomioistuimen lainkäyttöratkaisuista tiedottamista. Tuomioistuinten lainkäyttöön liittymätön tiedottaminen koskien esimerkiksi henkilöstöön tai hallintoon liittyviä kysymyksiä rajautuu tarkastelun ulkopuolelle jo siitä syystä, että tähän ei sovelleta lakia oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa. YTJulkL tarjoaa puitteet mediasuhteiden hoitamiseksi sikäli, että lakiin sisältyvät säännökset niin sanottujen oikeudenkäynnin perustietojen²², oikeudenkäyntiaineiston,

20. Mediatuomareita on nimitetty vuoden 2018 aikana Helsingin ja Oulun käräjäoikeuksiin kaksi kumpaankin, Rovaniemen hovioikeuteen yksi ja Varsinais-Suomen käräjäoikeuteen neljä. Lisäksi Pohjois-Karjalan käräjäoikeuteen on nimetty mediatuomari vuonna 2019.

21. Laadullisen tutkimuksen ”tunnusmerkeistä” yleisesti ks. Jari Eskola – Juha Suoranta, Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 10. painos. Vastapaino 2014, s. 13–24.

22. Oikeudenkäynnin perustiedoilla tarkoitetaan YTJulkL 4 §:n mukaisesti tietoja asiaa käsittelevästä tuomioistuimesta, asian yksilöidystä laadusta, asian käsittelyn vaiheista sekä suullisen

käsittelyn ja tuomioistuimen ratkaisujen julkisuudesta. Median kannalta kaikilla näillä oikeudenkäynnin osa-alueilla on merkitystä, koska mediaa kiinnostavan jutun tullessa tuomioistuimessa vireille siitä saatetaan uutisoida alusta alkaen. Rikosasiasa julkisia ovat ennen suullista käsittelyä ainoastaan perustiedot²³, oikeudenkäyntiaineisto tulee julkiseksi samalla kun käsittely istunnossa aloitetaan.

Artikkelin teemana on mediasuhteiden aktiivinen hoitaminen, jolloin tarkastelun kohteena ei ole selvittää tuomioistuinten taholta tapahtuvaa passiivista tiedottamista. Tällaiseksi voidaan lukea median edustajien tietopyyntöihin vastaamista heidän halutessaan tietoja oikeudenkäynnistä tai käyttöönsä tuomioistuimen antaman ratkaisun. Passiivisessa roolissa tuomioistuin on myös salliesaan median edustajien osallistumisen istuntoihin. Aktiivisen mediasuhteiden hoitamisen kannalta merkityksellistä on tuomioistuimen tiedottaminen omasta aloitteestaan joko käsittelyn vaiheista tai tuomioistuimen antamasta ratkaisusta. Tuomioistuin voi pyrkiä aktiiviseen mediasuhteiden hoitamiseen myös muilla, vapaamuotoisilla menettelytavoilla tarjoamalla median edustajille tietoa tuomioistuimen toiminnasta tai pitämällä yhteyttä median edustajiin.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettu laki määrittelee aktiivista ulkoista tiedottamista niukasti. Tiedottamisessa tuomioistuimen on toki otettava huomioon lainsäädännön rajoitteet, joihin kuuluu esimerkiksi oikeudenkäyntiaineiston julkiseksi tuleminen. Rikosasiasa voidaan siten tiedottaa jutun käsittelyaikataulusta ja muista vastaavista prosessiin liittyvistä seikoista ennen asian käsittelyä suullisessa istunnossa. Sen sijaan ennen valmisteluistuntoa tai syytteiden esittämistä pääkäsittelyssä tuomioistuin ei voi YTJulkL 8 §:n 1 momentin 1 kohdan säännöksen vuoksi tiedottaa syytteiden sisällöstä, joka usein olisi tiedotusvälineitä eniten kiinnostava tieto oikeudenkäynnin alkuvaiheessa. Tiedottamisessa on otettava huomioon myös YTJulkL 9 §:n säännökset, jotka velvoittavat tuomioistuimen viran puolesta pitämään salassa eräät lainkohdassa yksilöidyt oikeudenkäyntiasiakirjat. Merkittävin rajoite oikeudenkäyntiaineiston julkisuudessa liittyy arkaluontoisiin yksityiselämää tai terveydentilaa koskeviin tietoihin. Mikäli oikeudenkäyntiasiakirja sisältää henkilön psyykkistä terveydentilaa koskevia tietoja tai muita arkaluontoisia ter-

käsittelyn ajankohdasta ja käsittelypaikasta samoin kuin asianosaisen yksilöimiseksi tarpeellisia tietoja. Ks. lähemmin Tapanila 2009, s. 58–63. Tiedotusvälineiden kannalta kiinnostavimmat tiedot tavallisesti liittyvät asianosaisten yksilöintiin. Jotta väärinkäsityksiltä vältyttäisiin eikä asianosaista sekoitettaisi toiseen henkilöön, julkisia ovat asianosaisen kotipaikka ja syntymäaika. Tältä osin on kuitenkin huomattava, että seksuaalirikoksen asianomistajan tai turvapaikanhakijan henkilöllisyys on salassa pidettävä, ellei henkilö itse halua käsitellä asiaa julkisesti (Tapanila 2009, s. 60).

23. Tästä poikkeuksen muodostavat kirjallisessa menettelyssä käsiteltävät rikosasiat, joiden oikeudenkäyntiasiakirjat tulevat julkisiksi kun syytetyt suostuvat asian käsittelemiseen kirjallisessa menettelyssä on saapunut kärjäoikeudelle (YTJulkL 8 § 1 mom. 2 kohta).

veydentilatietoja²⁴ taikka kysymys on seksuaalirikosasiasta, jossa asianomistajan henkilöllisyys on määrätty salassapidettäväksi, tuomioistuimen on otettava huomioon salassapitointressit tiedottamisessa.

Merkittävä rajoite tiedottamiselle aiheutuu YTJulkL 9 §:n 1 momentin 6 kohdasta, joka koskee tuomioistuimen neuvottelujen salassapitoa. Mikäli ratkaisusta on neuvoteltu monijäsenisen tuomioistuinkollegion kesken, tiedottamisessa ei voida ilmaista näiden neuvotteluiden sisältöä. Neuvotteluiden sisältö on salassapidettävää riippumatta siitä, onko päätösneuvottelut pidetty suullisesti vai kirjallisesti.²⁵ Päätösneuvotteluiden sisällön salassapito on kuitenkin relatiivista sikäli, että jos päätösneuvotteluissa esiintynyt argumentti tai kannanotto on sisällytetty tuomioistuimen perusteluihin, julkisuus määräytyy tällöin samoin perustein kuin perusteluiden julkisuus muutoin. Päätösneuvotteluiden salassapidon tarkoituksena on suojata tuomioistuimen neuvottelujen avoimuutta ja luottamuksellisuutta, mikä tarkoittaa sitä, että neuvotteluiden kulkua ei tiedoteta sellaisenaan vaan ainoastaan heijastumana ratkaisun perusteluiden kautta.²⁶ Toisaalta päätösneuvotteluiden sisällön selvittämiseen jälkikäteen ei pitäisi olla mitään syytä, koska tuomioistuimen ratkaisu perustuu julkilausuttuihin perusteluihin eikä siihen, mitä asiasta on keskusteltu ennen ratkaisun antamista.

Tuomioistuimen ratkaisun osalta tiedottamista ohjaa YTJulkL 25 §, jonka mukaan

”salassa pidettäväksi määrätystä ratkaisusta on laadittava julkinen seloste, jos asia on yhteiskunnallisesti merkittävä tai se on synnyttänyt huomattavaa kiinnostusta julkisuudessa. Julkinen seloste sisältää pääpiirteittäisen selostuksen asiasta ja ratkaisun perusteluista. Erityisen arkaluonteista henkilön yksityiselämään liittyvää rikosta koskeva julkinen seloste on myös julkistettava niin, että asianomistajan henkilöllisyys ei paljastu.”

YTJulkL 27 § edellyttää, että asianosaiset saavat tiedon ratkaisusta ennen yleisöä, joihin myös median edustajat lukeutuvat. Tuomioistuimelle asetettu velvollisuus julkisen selosteen laatimiseen on sikäli poikkeuksellinen lain säännös, että se on ainut tuomioistuinta aktiiviseen tiedottamiseen ohjaava.²⁷ On kuitenkin

24. Arkaluontoisina terveydentilatietoina ei yleensä voida pitää tavanomaisista väkivaltarikoksista aiheutuneita vammoja tai tietoja vammojen edellyttämistä hoitotoimenpiteistä. Sen sijaan viran puolesta salassapidettäviä ovat lääkärintulokset psykkisistä sairauksista tai tiedot henkilön toimintakykyä merkittävästi alentavista sairauksista tai vammoista. Kynnys viran puolesta salassapitoon on siten yleisissä tuomioistuimissa verraten korkealla.

25. Päätösneuvottelut käydään suullisesti niissä tuomioistuimissa, jotka ratkaisevat asiat pääkäsittelyn jälkeen, kuten käräjä- ja hovioikeuksissa. Kirjallisia muistioita päätösneuvotteluissa käytetään kun asiat ratkaistaan kirjallisessa menettelyssä esittelystä, kuten osassa hovioikeuksien ratkaisuja sekä korkeimmassa oikeudessa.

26. Ks. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 13/2006 vp, s. 42 ja Tapanila 2009, s. 96.

27. Ks. HE 13/2006 vp, s. 67; LaVM 24/2006, s. 5 ja Tapanila 2009, s. 229–234.

huomattava, että velvollisuus selosteen laatimiseen liittyy ratkaisuihin, jotka on määrätty kokonaan tai osaksi salassapidettäviksi. Mikäli tuomioistuin päätyy tiedottamaan muista ratkaisuistaan, puhutaan tiedotteesta, josta ei ole säännöksiä YTJulkL:ssa. Tiedote on laadittavissa varsin vapaamuotoisesti, mutta voidaan pitää asianmukaisena, että sen julkistamisessa sovelletaan vastaavaa, YTJulkL 27 §:ssä määriteltyä periaatetta siitä, että asianosaisen pitää saada tieto ratkaisusta ennen tiedottamista yleisölle.²⁸

Yhteenvetona YTJulkL:sta tuomioistuimen ulkoisen tiedottamisen kannalta voidaan todeta, että lainsäädäntö sisältää hyvin vähän konkreettisia määräyksiä tai velvoitteita tiedottamisesta. Tiettyjä reunaehtoja tiedottamisessa tulee noudattaa. Ne liittyvät lainsäädännössä vahvistettuihin salassapitointresseihin. Voidaan pitää tietyllä tavalla itsestään selvänä, että tiedottamisessa on pidätyttävä salassa pidettävien seikkojen julkistamisesta. Ainoat konkreettiset tiedottamista määrittävät säännökset liittyvät julkisen selosteen laatimisvelvollisuuteen sekä periaatteeseen siitä, että asianosaisen on saatava tieto ratkaisusta ennen yleisöä. Selosteen laatimisvelvollisuus on kytketty tapauksen yhteiskunnalliseen merkittävyyteen tai siihen, että ratkaisu on herättänyt huomattavaa kiinnostusta julkisuudesta. Vaikka laki ei velvoita tiedotteen laatimiseen tai muuhun aktiiviseen tiedottamiseen tällaisessa tilanteessa muutoin kuin kokonaan tai osittain salassa pidettävän ratkaisun osalta, lain säännöstä voi lukea tuomioistuimille kohdistettuna kehotuksena aktiiviseen tiedottamiseen muutoinkin. Näin lainsäätäjän tahto on tulkittavissa, jos kohta tuomioistuimilla on harkinnanvaraa siihen, missä tilanteissa aktiiviseen tiedottamiseen ryhdytään ja millä keinoin.

4. Tuomioistuimien tavoitteet mediasuhteille

Mediasuhteiden käytännön hoitaminen määräytyy paitsi lainsäädännön reunaehtojen, myös sen perusteella, mihin mediasuhteiden hoitamisella pyritään. Jos tavoitteena on aktiivinen vaikuttaminen siihen, miten ja mistä uutisoidaan kun uutisoidaan tuomioistuimista, menettelytavat poikkeavat olennaisesti siitä, jos ainoastaan pyritään oikaisemaan selvät virheet tuomioistuimia koskevasta uutisoinnista. Mediasuhteilla voidaan pyrkiä myös siihen, että kansalaiset saavat neutraalia ja oikeaa tietoa tuomioistuimista ja niiden tekemistä ratkaisuista. Me-

28. Sanottu periaate ei ole ongelmaton. Jos asianosainen saa käyttöönsä tuomion huomattavan paljon ennen yleisöä, asianosainen voi pyrkiä edistämään omaa asiaansa tiedottamalla asiasta tiedotusvälineille *omasta näkökulmastaan*. Kun asianosaisena on pörssi-yhtiö, ratkaisun saaminen ennen yleisöä voi synnyttää riskin sisäpiiritiedon väärinkäytöstä. Ks. Helsingin hovioikeuden laatuhanke ”Tuomioistuimet ja media” 2016, s. 7.

diasuhteiden hoitamista voidaan siten jaotella pyrkimyksiltään niin, että mediasuhteilla nähdään *vaikuttamiseen pyrkiviä, informatiivisia ja virheitä oikaisevia funktioita*.

Tuomioistuimien viestintäsuunnitelmat ja muut asiakirjat, joissa tuomioistuimien tavoitteita mediasuhteiden hoitamiseksi on kuvattu, viittaavat vahvasti siihen, että tuomioistuimet painottavat erityisesti informatiivista funktiota. Jonkin verran viitteitä on myös siihen, että virheiden oikaisemiseen liittyvä tavoite on tuomioistuimille relevantti, sen sijaan yleisempään vaikuttamiseen median kautta ei ole havaittavissa pyrkimyksiä. Informatiivinen funktio tulee ilmi esimerkiksi Helsingin ja Pirkanmaan kärjäoikeuksien viestintäsuunnitelmissa²⁹, joissa on suoraan mainittu tavoitteeksi, että kärjäoikeuden viestinnän tehtävänä on tarjota tietoa kärjäoikeuden toiminnasta, menettelytavoista ja lainkäyttöratkaisuksista. Avoin viestintä lisää tietämystä kärjäoikeuden toiminnasta ja osaltaan lisää luottamusta suomalaista oikeusjärjestelmää kohtaan. Pirkanmaan kärjäoikeuden viestintäsuunnitelman mukaan oikaisu tiedotusvälineissä esitetyn tiedon johdosta toimitetaan vain silloin, kun tiedotusvälineen uutisoinnissa on merkityksellisessä asiassa selvä ja olennainen asiavirhe.

Verrattaessa Helsingin ja Pirkanmaan kärjäoikeuksien viestintäsuunnitelmia voidaan havaita, että Helsingissä on suhtauduttu jossakin määrin kannustavammin ja sallivammin tiedottamiseen. Pirkanmaan viestintäsuunnitelmassa esimerkiksi korostetaan tiedotteiden laatimista niin, että syyttömyysolettamaa ei loukata ja syyttäjän ja syytetyn näkökulmia on käsitelty tasapainoisesti.³⁰ Yhteistä kahden kärjäoikeuden viestintäsuunnitelmille on se, että ensisijaisena ja tärkeimpänä tiedottamisen muotona pidetään tuomioistuimen ratkaisuja, joiden selkeyteen ja ymmärrettävyyteen kiinnitetään perustellusti huomiota. Tuomioistuimen näkökulmasta on toki niin, että jälkikäteen oikaiseminen ei ole koskaan niin tehokasta kuin se, että ratkaisu on laadittu ulkopuolisen tahon kannalta helppolukuseksi.

Näyttää siltä, että tuomioistuimien viestinnälle asettamat tavoitteet liittyvät asiallisen ja taustoittavan tiedon tarjoamiseen tuomioistuimien lainkäyttötoiminnasta. Mielipidevaikuttamiseen median kautta ei ole ollut tarkoitus ryhtyä ja virheiden oikaisemiseen liittyvään funktioon on suhtauduttu varauksella, joskaan sellaiseen ryhtymistä ei ole haluttu poissulkea. Toisaalla on pohdittu myös sitä, että jossakin tilanteessa virheen oikaiseminen aikaisessa vaiheessa voi olla asialle eduksi ennen kuin virhe ehtii vääristää uutisointia ja tuottaa vääriä mie-

29. Helsingin kärjäoikeuden viestintäsuunnitelma 15.3.2019 ja Pirkanmaan kärjäoikeuden viestintäsuunnitelma 22.5.2003, jota on päivitetty 28.10.2015.

30. Hieman saivarrellen tähän voisi todeta, että näkökulmia voi olla hankala esittää eksaktin tasapainoisesti sellaisessa jutussa, jossa syyttäjä on esittänyt yksityiskohtaisen syytteen teonkuvauksen ja syytteen tueksi runsaasti näyttöä syytetyn tyytyessä puolustautumaan ns. seinäkiistolla.

likuvia siitä, mihin tuomioistuimen ratkaisu on perustunut tai minkälaisia asioita tuomioistuin on tosiasiallisesti käsitellyt.³¹

5. Mediasuhteiden hoitamisen keinot

Mediasuhteissa käytettävät keinot näyttävät viestintäsuunnitelmien perusteella painottuvan passiivisiin, sillä keinovalikoimassa merkittävimpanä näyttäytyy selkeiden ja ymmärrettävien ratkaisujen laatiminen. Tämän ohella on mainittu julkisten selosteiden ja tiedotteiden laatiminen yhteiskunnallisesti merkittävässä tai yleistä mielenkiintoa herättäneissä tapauksissa. Helsingin käräjäoikeuden viestintäsuunnitelmassa on lisäksi mainittu tiedotteen laatiminen silloin, kun tapaus on periaatteellisesti merkittävä tai asianosaisena on julkisuudesta ennestään tuttu henkilö.³²

Tuomioistuinten tiedotteiden laatiminen ei näytä rajoittuvan pelkästään ratkaisusta tiedottamiseen, vaan yleistä mielenkiintoa herättäneissä jutuissa tiedotteita voidaan laatia käsittelyn eri vaiheissa. Laajaa julkisuutta saavuttaneessa niin sanotussa *Aarnio*-jutussa Helsingin käräjäoikeus tiedotti pääkäsittelyn päättymisestä 30.3.2016 kertoen samalla käsittelyn laajuudesta. Tiedotteen loppupuolella on ilmoitettu, että tuomion antoajankohta tarkentuu 15.8.2016. Mainittuna ajankohtana tiedotettiin, että tuomio tullaan antamaan 1.11.2016. Ratkaisusta aikanaan julkaistiin tiedote, mikä oli sikälikin ymmärrettävää, että varsinainen tuomio oli huomattavan laaja.³³ Tiedottamisesta riita-asiassa voidaan

31. Helsingin hovioikeus 2016, s. 14: ”Ainakin silloin, kun juttu on herättänyt laajaa mielenkiintoa tai on yhteiskunnallisesti merkittävä, esiin tulleen selvästi virheellisen tai harhaanjohtavan uutisoinnin oikaisemista tulisi harkita. Kuitenkin myös vähemmän merkittävässä asioissa selvästi vääriin tietoon voi olla tarpeellista puuttua, jotta yleisön käsitys tuomioistuimista ja niiden ratkaisuista on kaiken aikaa mahdollisimman oikea.”

32. Julkisuudesta ennestään tutun henkilön juttu herättää usein myös tiedotusvälineiden kiinnostuksen, joka ilmaisee tuomioistuimelle, että asialla on laajempaa kiinnostavuutta.

33. Aarnio-tapaus koski Helsingin huume poliisin päällikkönä toimineen poliisimiehen huumausainerikosta. Aarnio oli syytteessä törkeistä huumausaine- ja virkarikoksista, joista hänet sittemmin tuomittiin sekä käräjäoikeudessa että hovioikeudessa. Tapauksen saavuttamaa julkisuutta kuvaa osaltaan se, että siitä julkaistiin kahden toimittajan kirjoittama kirja käsittelyn käräjäoikeudessa päätyttyä (Minna Passi – Susanna Reinboth, Keisari Aarnio. HS-kirjat 2017). Sittemmin kirjan pohjalta on toteutettu TV-sarja. Kirjan julkaisemista tapauksesta, jossa annettu ratkaisu ei ole vielä lainvoimainen, voidaan kritisoida. Toisaalta voidaan perustellusti kysyä, voidaanko tapauksesta uutisoimista tai julkaisujen kirjoittamista lykätä vuosien päähän, jolloin välttämättä kukaan ei muista, mistä tapauksessa oli kysymys. On muistettava, että tapaukseen liittyi huomattavaa yhteiskunnallista ja yleistä intressiä raskaiden rikossyytteiden kohdistuessa korkea-arvoiseen poliisimieheen. Kirjaa ei myöskään julkaistu käsittelyn ollessa kesken käräjäoikeudessa – hovioikeudessahan ei ole tai ainakaan pitäisi olla kysymys uudesta

esittää esimerkkinä Helsingin käräjäoikeuden käsittelemä asfalttikartelli vuodelta 2013, jossa kysymys oli kartellin aiheuttamasta vahingonkorvausvelvollisuudesta. Käräjäoikeus julkaisi ratkaisusta tiedotteen, johon oli selvyuden vuoksi liitetty taulukko, josta ilmeni vaatimusten määrät kantajakohtaisesti, samoin kuin tuomittujen pääomien määrä sekä oikeudenkäyntikulut. Tämänkaltaisen havainnollisen taulukon laatiminen on omiaan ohjaamaan median uutisointia oikeille jäljille verrattuna siihen, että sama asia olisi yritetty kuvata sanallisesti osana tiedotetta. Asfalttikartellituomiosta laadittu tiedote on selkokielineen ja siinä kuvataan ratkaisun ohella myös käsittelyyn liittyviä seikkoja, jotka oletettavasti kiinnostavat uutisten laatijoita.³⁴

Tuomioistuimien korostaessa viestintäsuunnitelmissaan passiivisen, kirjallisesti tapahtuvan ulkoisen viestinnän ensisijaisuutta on yllättävää, että tuomioistuimet eivät ylimpiä oikeusasteita lukuun ottamatta julkaise antamia ratkaisuja ja hyvin vähäisessä määrin edes laatimia selosteita.³⁵ Kun tuomioistuimet eivät oma-aloitteisesti julkaise ratkaisujaan, yleisö saa tiedon ratkaisuista käytännössä aina tiedotusvälineiden tulkitsemana. Tämä osaltaan lisää väärinymmärrysten riskiä ja mahdollistaa täysin virheellisen uutisoinnin kerrannaisvaikutuksineen, joka voi tosiasiaa pakottaa tuomioistuimen jälkikäteiseen oikaisuun. Huomatavasti tehokkaampi ja välitön tapa ratkaisusta tiedottamiseen olisi julkaista yleisöä kiinnostavat tuomiot tuomioistuimen omalla verkkosivulla samaan tapaan kuin korkein oikeus, korkein hallinto-oikeus ja markkinaoikeus tekevät.

Oikeudenkäynneistä tiedottamista olisi mahdollista harjoittaa myös sallimalla oikeudenkäynnin televisiointi tai järjestämällä tiedotustilaisuuksia tuomioistuimen antamista ratkaisuista. Oikeudenkäynnin televisiointiin tai ylipäänsä tallentamiseen on suhtauduttu Suomessa erittäin pidättyvästi. Hyvän puolena televisioinnissa olisi, että näin yleisö saisi välitöntä tietoa oikeudenkäynnin kulusta. Toisaalta etenkin todistelun televisiointiin on suhtauduttava varauksella siitä syystä, että televisiointi voisi vaikuttaa väärinymmärryksiä lisäävästi myöhemmin esitettävään todisteluun.³⁶

Suomessa on televisioitu vuonna 2004 pääministeri *Anneli Jäätteenmäkeä* koskeneen rikosasian käsittely. Jäätteenmäki oli syytteessä tasavallan presidentin avustajan yllyttämisestä luovuttamaan salassa pidettäviä asiakirjoja. Samana vuonna televisioitiin sittemmin edesmenneen kansanedustaja *Tony Halmeen* oikeudenkäynti, jossa syytteet

oikeudenkäynnistä vaan ainoastaan muutoksenhausta käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuuden selvittämiseksi.

34. Aarnio-jutun ja asfalttikartellin tiedotteet on saatu Helsingin käräjäoikeudesta.

35. Vastaava havainto on tehty jo vuonna 2009 oikeudenkäynnin julkisuutta käsittelevää kirjaa laadittaessa (ks. Tapanila 2009, s. 237).

36. Jos todistajien kertomukset esitettäisiin reaaliaikaisesti, jutussa myöhemmin esiintyvä todistaja saisi tietää tätä kautta aikaisemmista todistajankertomuksista, mitä ei voida pitää asianmukaisena. Televisiointi saattaisi vaikuttaa myös siihen, mitä todistajat oikeudessa kertovat ja ovatko he ylipäänsä halukkaita todistamaan, kun heidän kertomuksensa esitettäisiin julkisuudessa.

koskivat ampuma-ase- ja huumausainerikoksia. Tony Halmeen oikeudenkäynti televisioitiin kokonaan, mutta kahden tunnin viiveellä, jotta televisiointi ei vaikuttaisi todistajien kertomuksiin.³⁷ Nytemmin oikeudenkäyntien televisiointi on loppunut tyystin eikä tiedossa ole, että sitä olisi tuomioistuimilta edes pyydetty.³⁸ Sen sijaan kansanedustaja *Sebastian Tynkkysen* oikeudenkäynti Oulun käräjäoikeudessa on taltioidu vuonna 2017 hänen omasta aloitteestaan ja tallenne on julkisesti nähtävillä internetissä.³⁹

Helsingin tai Pirkanmaan käräjäoikeuden viestintäsuunnitelmat eivät ota kantaa siihen, voiko tai tuleeko tuomioistuimen järjestää jossakin tapauksessa tiedotustilaisuus omasta aloitteestaan. Sen sijaan Helsingin hovioikeuden laatuhankeessa on tällainen vaihtoehto otettu huomioon. Siinä on todettu, että laajoissa ja yhteiskunnallista mielenkiintoa herättävissä asioissa tuomioistuimella on mahdollisuus myös erillisen tiedotustilaisuuden järjestämiseen. Tiedotustilaisuus mahdollistaa selkokielisen ratkaisun perusteiden avaamisen suullisessa muodossa sekä sen, että median edustajat voivat esittää tarkentavia kysymyksiä asian ratkaiselle tuomarille tai tuomioistuinkokoonpanon puheenjohtajalle. Laatuhankeessa on kuitenkin nähty ongelmaksi, että tuomareille ei anneta tiedottamiseen tai esiintymiseen valmentavaa koulutusta.⁴⁰ Tarkoituksenmukaisempana on nähty se, että koulutus kohdennetaan nimettyihin mediatuomareihin, jotka eivät kuitenkaan huolehdi yksittäisistä ratkaisuista tiedottamisesta.

Suomessa ei tiettävästi ole järjestetty tiedotustilaisuutta tuomioistuimen ratkaisusta. Sen sijaan Ruotsissa on esimerkkejä tällaisesta, sillä yhdysvaltalaisen muusikon *Asap Rockyn* pahoinpitelytuomiosta järjestettiin tiedotustilaisuus Tukholman käräjäoikeudessa 14.8.2019. Svean hovioikeus puolestaan piti tiedotustilaisuuden *Jean Claude Arnaultin* raiskausjutun yhteydessä vuonna 2018.

Asap Rockyn jutussa järjestetty tiedotustilaisuus on esitetty jopa Suomessa Yleisradiossa, jonka internetsivuilla tallenne tiedotustilaisuudesta oli katsottavissa muutamien viikkojen ajan.⁴¹ Tiedotustilaisuuden aluksi kokoonpanon puheenjohtajana toiminut käräjäoikeuden tuomari esitteli keskeisiä perusteluja erityisesti riitaisten kysymysten osalta. Tuomari vastasi tilaisuuden loppupuolella myös toimittajien esittämiin kysymyksiin. Huomiota herättävää oli, että tiedotustilaisuuden aluksi tuomari muistutti siitä, että asianosaisten nimiä ei ollut tarkoitus esittää julkisesti ja kehotti toimittajia välttämään nimien esittämistä tiedotustilaisuudessa. Kaiken kaikkiaan tiedotustilaisuus oli huolella järjestetty ja tuomari hoiti tilaisuuden tuomioistuimen arvovalle sopivalla tavalla.

37. Tapanila 2009, s. 151.

38. Ks. Rovaniemen hovioikeus 2018, s. 24. Vastaava tieto saatiin Helsingin käräjäoikeuden osalta mediatuomarin haastattelussa (haastattelu B 15.8.2019).

39. Osoitteessa <https://www.youtube.com/watch?v=IE54f2GJjBY> (käyty 2.9.2019).

40. Helsingin hovioikeus 2016, s. 13.

41. Osoitteessa areena.yle.fi, katsottavissa 14.8.–12.9.2019.

Tarkasteltaessa tiedotustilaisuuden järjestämisen etuja ja haittoja on todettava, että sellainen voisi toimia eräänlaisena vaihtoehtona tiedotteelle yhteiskunnallisesti merkittävässä tai yleistä mielenkiintoa herättäneessä tapauksessa. Esimerkeistä Ruotsissa Arnaultin raiskausjuttua voidaan pitää luonteeltaan yhteiskunnallisesti merkittävänä, sillä syytteessä tarkoitetut teot oli toteutettu Ruotsin akatemiaan liittyen ja syytetty oli saanut yritystoiminnalleen merkittävää tukea akatemialta. Asap Rockyn pahoinpitelyn julkisuusintressi puolestaan juontui siitä, että syytettynä oli julkisuuden henkilö niin Ruotsissa kuin kansainvälisestikin. Kumpaakin tapausta voidaan luonnehtia sellaiseksi, että tuomioistuimen olisi joka tapauksessa pitänyt tiedottaa ratkaisusta tavanomaista laajemmin ja huolehtia erityisesti siitä, että ratkaisusta ei pääse syntymään virheellisiä tulkintoja tai väärinkäsityksiä julkisuudessa.

Tiedotustilaisuuden etuna voi pitää sitä, että tuomioistuin pääsee esittelemään ratkaisua perusteluineen suoraan julkisuuteen vailla tiedotusvälineiden tekemiä tulkintoja ja painotuksia. Silloin kun uutiset tuomioistuimien ratkaisuista suodattuvat mediassa toimittajien kautta heidän tutustuttuaan ratkaisuihin tai niistä laadittuihin tiedotteisiin, riski väärinkäsityksistä ja myöhemmin oikaisua vaativista virheistä on merkittävästi suurempi verrattuna siihen, että tuomioistuin tiedottaa omatoimisesti ja voi kysymyksiin vastaamalla selvittää epäselviä tai tulkinnanvaraisia seikkoja. Huolella toteutettu tiedotustilaisuus estää osaltaan myös sitä, että tiedottaminen tapahtuu toisen asianosaisten toimesta ja painottaen hänen näkemystään ja intressejään. Tuomioistuin on osapuoliin nähden puolueeton, tuomioistuimella ei ole asiaan omakohtaista intressiä, vaan tuomioistuimen pyrkimyksenä on välittää oikeat tiedot annetusta ratkaisusta perusteineen. Luontevaa siten olisi, että tuomioistuin huolehtisi oman ratkaisunsa tiedottamisesta eikä se jäisi asianosaisten tehtäväksi.

Haittapuolena tiedotustilaisuudessa on, että se helposti henkilöi tuomioistuimen ratkaisun sitä käsitelleeseen tuomariin. Voidaan kysyä, vaikuttaako julkisuudessa esiintyminen vaikka vain kertaluontoisesti tuomarin myöhempään viranhoitoon tai tuomioistuimen toimintaan yleisemmin. Tiedotustilaisuuden hoitaminen asianmukaisesti edellyttää myös huolellista valmistautumista. Tuomareille ei Suomessa ole järjestetty viestinnällistä koulutusta, josta epäilyksettä olisi apua tämänkaltaisissa tehtävissä. Valmentautumista tukevasta mediatuomareiden koulutuksesta on saatu käytännön kokemuksia, kuten jäljempänä tarkemmin selvitetään. Jatkossa edellytykset koulutuksen järjestämiseen voivat jossakin määrin parantua, sillä 1.1.2020 aloittaa toimintansa tuomioistuinvirasto, jonka tehtävänä on tukea tuomioistuimia.⁴² Tuomioistuinvirasto voi jatkossa huolehtia

42. Tuomioistuinlain 19 a luvun 2 §:n 2 mom. 4 kohdan mukaan tuomioistuinvirasto huolehtii tuomareiden koulutuksen järjestämisestä yhteistyössä koulutuslautakunnan kanssa sekä 6 kohdan mukaan tukee tuomioistuimia niiden viestinnässä.

paitsi yleisestä oikeuslaitokseen liittyvästä tiedottamisesta ja mediasuhteista yleisellä tasolla, myös tuomareiden kouluttamisesta viestintään ja mediasuhteisiin.

Kouluttaminen ja tiedottamisen edellyttämien valmiuksien lisääminen ei kuitenkaan poista tarvetta periaatteelliselle keskustelulle siitä, miten tuomioistuimen ratkaisun avaaminen julkisuudessa vaikuttaa tuomioistuimen asemaan yleisemmin – kohdistuuko julkisuuden valokeila tuomioistuimeen tai yksittäiseen tuomariin tämän jälkeen entistä tiiviimmin? Ollaanko varauduttu niihin mahdollisesti haitallisiin seurauksiin, joita julkisuuteen astuminen voi tuottaa? Tällaisten potentiaalisten haittapuolien ja riskien merkitystä ei kuitenkaan ole syytä liioitella, sillä tuomiot saattavat herättää voimakkaita reaktioita julkisuudessa vaikka tuomioistuin pysyttäytyisi täysin poissa julkisuudesta. Kaiken kaikkiaan tiedotustilaisuuden asianmukaisella järjestämisellä yleistä mielenkiintoa herättäneessä jutussa voidaan voittaa enemmän kuin hävitä.

6. Erityisesti mediatuomareista

Tuomioistuinten viimeisin vastaus julkisuuden kutsuun on ollut mediatuomarijärjestelmän käyttöönotto. Mediatuomareilla tarkoitetaan tehtävään nimettyjä tuomioistuimen jäseniä, joiden tehtävänä on mediasuhteiden hoitaminen lainkäyttöasioissa. Mediatuomarijärjestelmää käynnistettäessä vuoden 2018 alkupuolella tuomioistuimet luonnehtivat järjestelmää julkisuudessa niin, että tuomioistuimet antavat asiantuntijoita median käyttöön. Mediatuomareiden tarkoituksena oli antaa toimittajille tietoa tuomioistuinten toiminnasta sekä yleisesti oikeuskäytännöstä. Mediatuomareille tarkoitettuina toimintamuotoina otettiin esille toimittajien haastattelupyyntöihin vastaaminen ja osallistuminen oikeuslaitosta koskevaan julkiseen keskusteluun. Tavoitteena oli järjestelmän avulla tarjota oikeaa tietoa tuomioistuinten ja lisätä suomalaisen oikeusjärjestelmän tunnettua.⁴³ Lisäksi korostettiin sitä, että yksittäistapauksista tiedottamisesta vastaa oikeudenkäynnin puheenjohtaja eivätkä mediatuomarit kommentoi yksittäisiä asioita. Mediatuomarit eivät ota kantaa tuomioiden oikeellisuuteen tai kommentoi omia ratkaisujaan.⁴⁴

Helsingin hovioikeuden laatuhankeessa mediatuomareilla on nähty merkitystä myös virheellistä uutisointia oikaistaessa. Tässä yhteydessä on todettu vielä se, että mediatuomareiden kannanotot eivät edusta minkään tuomioistuimen asiassa hyväksyttyä yleistä kantaa, vaan kysymys on kunkin mediatuomarin

43. Helsingin käräjäoikeuden tiedote ”Helsingin käräjäoikeuden uusi mediaryhmä avaa oikeuskäytäntöjä julkisuuteen”.

44. Oulun käräjäoikeuden tiedote 22.8.2018.

omasta, koulutukseen ja työssä hankittuun ammattiosaamiseen perustuvasta asiantuntijanäkemyksestä. Mediatuomareita käyttävissä maissa järjestelmän perimmäisenä tavoitteena on kansalaisten tiedonsaannin turvaaminen ja luottamuksen lisääminen tuomioistuinten toimintaan. Mediatuomareiden tehtävä nähtiin ennen kaikkea reaktiivisena sikäli, että he seuraavat julkisuudessa kiinnostusta herättäneitä asioita ja valmistelevat niihin liittyvää tiedottamista.⁴⁵

Mediatuomareiden haastatteluista ilmeni, että ensimmäisenä mediatuomareita nimitettiin Helsingin käräjäoikeudessa helmi–maaliskuussa 2018. Tehtävään valittiin kaksi käräjätuomaria, jotka ovat hoitaneet tehtävää alusta alkaen. Välillä mediatuomareita oli ollut kolme. Mediatuomarit olivat muodostaneet Helsingin käräjäoikeudessa niin sanotun mediaryhmän, johon kuuluu lisäksi laamanni ja tiedottaja.⁴⁶ Mediatyhteistyöhön idea oli tullut hovioikeuden laatuhankeesta, johon taas oli hyödynnetty kokemuksia Alankomaista ja Ruotsista.⁴⁷ Taloon vastikään nimitetty uusi laamanni oli ollut kiinnostunut mediatyhteistyöstä ja on jälkeenpäinkin ollut aktiivinen sekä luottanut mediatuomareiden kykyyn hoitaa tehtäväänsä. Helsingin käräjäoikeudessa mediatuomareilla ei ole erityistä työnjakoa, mutta mediatuomarit ovat keskenään tasanneet tehtäviä ja pitäneet kirjaa siitä, minkälaisia yhteydenottoja median edustajilta on tullut. Median yhteydenotot ovat tulleet käytännössä tiedottajan kautta.⁴⁸

Helsingin käräjäoikeuden jälkeen mediatuomarijärjestelmä on otettu käyttöön Varsinais-Suomen ja Oulun käräjäoikeuksissa, jotka ovat liittyneet mediatuomariverkostoon keväällä 2018.⁴⁹ Rovaniemen hovioikeus, joka on ainut mediatuomaritoimintaan osallistuva hovioikeus, on tullut mukaan hieman myöhemmin.⁵⁰ Varsinais-Suomen ja Oulun käräjäoikeuksissa aloite mediatuomariverkostoon liittymisestä oli tullut laamannin kautta ja vastaavasti Rovaniemen hovioikeudessa presidentin kautta. Mediatuomarit oli valittu tehtävään halukkaiden joukosta, mikä on käytännössä johtanut siihen, että mediatuomareiden määrä vaihtelee eri tuomioistuimissa. Helsingin tavoin myös Oulussa on kaksi mediatuomaria, jotka ovat jakaneet tehtävää siten, että rikos- ja riitajuttuja koskeviin tiedusteluihin vastaa eri mediatuomari.⁵¹ Varsinais-Suomen käräjäoikeudessa mediatuomareita on neljä ja Rovaniemen hovioikeudessa yksi. Myös Varsi-

45. Helsingin hovioikeus 2016, s. 15–16.

46. Helsingin käräjäoikeudessa on päätoiminen tiedottaja toisin kuin muissa tarkasteltavina olleissa tuomioistuimissa.

47. Ruotsissa on ollut mediaryhmä vuodesta 2005 alkaen, johon kuuluu 28 jäsentä. Ryhmän tarkoituksena on tarjota tiedotusvälineille tuomioistuinta koskevaa asiantuntemusta. Ryhmässä ovat molemmat tuomioistuinlinjat ja kaikki oikeusasteet edustettuina (tiedot perustuvat Emma Regnérin pitämään esitelmään Rovaniemen hovioikeuspiirin lautupäivillä 23.–24.11.2017). Näyttää siltä, että Suomen mediatuomarijärjestelmä perustuu pitkälti Ruotsin mallille.

48. Haastattelu B.

49. Haastattelu A 14.8.2019 ja C 16.8.2019 sekä täsmennys sähköpostilla 6.9.2019.

50. Haastattelu C ja sähköpostihaastattelu D 28.8.2019.

51. Haastattelu C.

nais-Suomen käräjäoikeudessa tehtäviä on jaettu niin, että osa vastaa riita- ja osa rikosjuttuja koskeviin tiedusteluihin. Kaikki haastatellut mediatuomarit kuvasivat median kiinnostusta niin, että rikosjutut kiinnostavat huomattavasti riita-asioita enemmän.

Mediatuomarit kuvasivat varsin vaihtelevasti motivaatiotaan tehtävään ilmoittautumiselle. Osa motivoivista tekijöistä liittyi tuomarin aikaisempaan ammatilliseen taustaan tai henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, jotkut tekijät taas tehtävän tarjoamiin mahdollisuuksiin. Eräs mediatuomari piti keskeisenä motivaation kannalta sitä, että on toiminut aikaisemmin syyttäjän tehtävässä ja toisaalta oli tärkeä saada mediatuomariverkostoon muutoksenhakuun liittyvien erityiskysymysten asiantuntija.⁵² Yksi haastatelluista mainitsi viestinnälliset avut eräänä motivaatiotekijänä, toinen sen, että oli joutunut vastaaviin tilanteisiin toimiessaan tuomioistuimessa osastonjohtajana.⁵³ Tehtävään liittyviä motivaatiotekijöitä haastateltavat kuvasivat muun muassa seuraavasti.

”Motivoi kun tekee näkyväksi oikeuslaitoksen positiota yhtenä toimijana yhteiskunnassa ja havaitsee tiedon tarpeen. Pitää hyväksyä se, että oikeuslaitoksen asiat kiinnostavat ja niiden pitääkin kiinnostaa. Toimittajat eivät ole vihollisia. Itse olen haaveillut joskus opettajan ammatista ja mediatuomarin tehtävä mahdollistaa vaikeiden asioiden kansantajuistamisen, mikä ei ole helppoa.”⁵⁴

”Mediatuomarin tehtävä on askel oikeaan suuntaan, ei kansalaismielipiteeseen voi äkkiä vaikuttaa.”⁵⁵

Mediatuomarit ovat saaneet tehtävänsä koulutusta, jota on järjestetty kahdesti, kesällä 2018 ja keväällä 2019. Koulutus on järjestetty kaikille mediatuomareille ja koulutuksen järjestämisessä on hyödynnetty ulkopuolista viestinnän asiantuntemusta, sillä tilaisuuksiin oli osallistunut viestintätoimiston henkilöstöä ja oikeustoimittaja. Koulutukseen oli kuulunut paitsi luentotyypistä opetusta, myös konkreettisten haastattelutilanteiden harjoittelua. Haastatellut mediatuomarit pitivät järjestettyä koulutusta laadukkaana ja hyödyllisenä. Tuomioistuimissa ei ollut järjestetty mitään täydentävää koulutusta mediatuomareille, mutta mediatuomareiden tukena oli vastaavanlaisia mediaryhmiä kuin Helsingin käräjäoikeudessa.

Mediatuomareiden konkreettiset tehtävät, jos niitä oli ollut, olivat liittyneet toimittajien kysymyksiin vastaamiseen. Eniten haastattelupyynnöjä oli tullut Helsingin käräjäoikeuteen, josta haastateltu mediatuomari pystyi kertomaan varsin

52. Sähköpostihaastattelu D.

53. Haastattelut A ja C.

monta käytännön esimerkkiä toimittajien kanssa käydyistä keskusteluista. Muut mediatuomarit olivat keskustelleet toimittajien kanssa vähemmän.⁵⁶

”Toimittajille on yritetty kertoa, että omista tai talossa vireillä olevista jutuista ei voida sanoa mitään. Toimittajien kysymykset on abstrahoitu, vaikka ne kumpuavat ajan-kohtaisista tapauksista. On esimerkiksi Turun terroristioikeudenkäynnin aikana jouduttu vastaamaan siihen, mitä kurinpitokeinoja puheenjohtaja voi istunnossa käyttää. *Jari Sillanpään* huumausainetuomion tiimoilta kysyttiin, voiko muuttaa vaikka Thaimaahan, jos on saanut ehdollisen vankeusrangaistuksen. Sillanpää oli tuolloin ilmoittanut muuttavansa ulkomaille. Porvoon lapsenpuukotusjutun aikaan kysyttiin siitä, miten vankeusrangaistus suoritetaan kun tuomittu on ulkomaalainen.”⁵⁷

Haastatelluista mediatuomareista kaksi nimesi seuraamuksia koskevat kysymykset toimittajia kiinnostaviksi. Esimerkiksi Oulun käräjäoikeudessa oli käsitelty julkisuutta tavoittaneita seksuaalirikostapauksia ja toimittajat olivat kyselleet lainsäädännöstä ja rangaistuskäytännöstä. Seksuaalirikostapausten käsittelemisen oli myös lisännyt toimittajien yhteydenottojen määrää.⁵⁸ Yksi haastatelluista mediatuomareista oli seurattuaan tapauksista uutisointia havainnut, että toimittajilla oli ollut pyrkimys ymmärtää asiat oikein ja usein toimittajat olivat kirjoittaneet ihailtavan neutraalilla otteella. Ehdollinen vankeusrangaistus oli osoittautunut vaikeaksi ymmärtää ja joskus esimerkiksi alaikäisiin kohdistuneiden seksuaalirikosten kohdalla artikkelista oli pystynyt päättelemään, että toimittaja oli ottanut asian tunteenomaisesti.⁵⁹

Haastattelujen perusteella mediatuomarit olivat noudattaneet periaatetta siitä, että oman tuomioistuimen ja vireillä olevista tapauksista ei toimittajien kanssa keskustella. Tämä näytti johtaneen siihen, että toimittajat olivat pyrkineet muotoilemaan kysymyksensä abstraktiin muotoon vastauksia saadakseen. Toisinaan koettiin hieman hankalaksi se, että toimittajan tarkoitusperä ei heti auennut ja toimittaja saattoi esittää asian jotenkin vaikeaselkoisesti. Mediatuomarilta oli esimerkiksi kysytty, mitä tuomioistuin tekee kun kante tulee tuomioistuimessa vireille. Mediatuomari oli yrittänyt vastata tähän kunnes oli käynyt ilmi, että toimittajan kysymys liittyi takavarikkoasiaan niin sanotussa *Airiston helmi*-tapauksessa, jossa haettiin huomattavaa määrää varallisuutta takavarikkoon.⁶⁰

Mediatuomarit kokivat yleisesti ottaen yhteistyön toimittajien kanssa luontevana ja kokemukset siitä olivat myönteisiä. Joissakin tilanteissa on ollut ymmär-

56. Rovaniemen hovioikeuden mediatuomarille oli tullut yhteydenottoja varsin vähän (sähköposti-haastattelu D). Oulun käräjäoikeudesta ja Varsinais-Suomesta haastatellut mediatuomarit olivat vastanneet toimittajien tiedusteluihin, joiden perusteella toimittajat olivat saattaneet laatia sanomalehti- tai radiouutisen (haastattelu A ja C sekä täsmennys sähköpostitse 6.9.2019).

57. Haastattelu B.

58. Haastattelu C.

59. Haastattelu B.

60. Haastattelu A.

tämisiongelmiä, mutta keskustelun jatkuessa oli paremmin ymmärretty toimittajan tarkoituksiperiä. Mediatuomareiden haastatteluissa ei noussut esille tilanteita, joissa toimittaja olisi yrittänyt harhauttaa tietynlaisen vastauksen saamiseksi. Toimittajat olivat pyydettyä lähettäneet tekstin luettavaksi haastattelun osalta ja tehneet pyydetty korjaukset. Yleensä tekstejä ei ollut tarpeen korjata. Helsingin käräjäoikeudessa oli toimittajiin otettu yhteyttä uutisissa havaituista virheistä joitakin kertoja. Yksi yhteydenotto oli johtanut virheellisen tiedon oikaisuun. Toisella kerralla oikaisu ei olisi ollut välttämätön. Kolmas keskusteluista oli tarkoitettu enemmän lisäämään ymmärrystä puolin ja toisin.⁶¹ Toisinaan tällainen jälkikäteinen keskustelu toimittajan kanssa voi olla hyödyllinen siitä näkökulmasta, että toimittaja ymmärtää kyseistä aihealuetta jatkossa paremmin eikä virhe toistu myöhemmissä uutisissa. Ylipäänsä mediatuomareiden yhteydenpito toimittajien kanssa näyttäytyi reaktiivisena eivätkä mediatuomarit olleet ottaneet yhteyttä toimittajiin oma-aloitteisesti kuin poikkeuksellisesti.

Mediatuomareista ainoastaan Helsingin käräjäoikeudesta valitut olivat tehneet mediayhteistyötä muutenkin kuin vastaamalla toimittajien kysymyksiin. Helsingin käräjäoikeudessa oli järjestetty kahdesti tapaaminen toimittajien kanssa. Lisäksi kahdesti oli järjestetty infotilaisuus kesätoimittajille. Tilaisuudet oli koettu myönteisiksi ja niissä oli käyty avointa keskustelua antaen palautetta puolin ja toisin. Helsingin käräjäoikeus oli saanut toimittajien taholta kehuja avoimesta tiedottamisesta seksuaalirikostapauksissa, sillä niissä oli yleensä sallattu ainoastaan asianomistajien henkilötiedot.⁶² Varsinais-Suomen käräjäoikeudessa vastaavanlainen toimittajatapaaminen oli suunnitteilla.⁶³ Helsingin käräjäoikeuden mediatuomarit olivat lisäksi osallistuneet radio- ja TV-ohjelmiin, kuten rikospaikkaohjelmaan ja AamuTV:hen, jossa aiheena oli ollut istuntojen peruuntuminen. Radio-ohjelma oli liittynyt suostumukseen raiskauksen tunnusmerkistötekijänä. Mediatuomarille oli tilaisuudesta jäänyt kokemus, että osallistuminen oli vaikuttanut keskustelun kulkuun. Keskusteluun oli osallistunut muita, lähinnä politiikassa vaikuttavia henkilöitä.⁶⁴

Mediatuomarit kokivat valtakunnallisen verkoston hyödylliseksi ja pitivät mediasuhteisiin panostamista tärkeänä muun muassa siitä syystä, että tuomioistuintien tiedottamisen kehittäminen on tärkeää nopean tiedonvälityksen ajassa. Mediatuomariverkostolla nähtiin merkitystä myös siihen, että näin voidaan tehostaa tuomioistuintien sisäistä keskustelua tiedottamisen tärkeydestä.⁶⁵

”Mediatuomarijärjestelmä ei tarkoita sitä, että nyt olisi viestintä täysin hallussa. Talon sisältä tullut palaute on vähän vaihdellut. Alkuun suhtautuminen oli vähän varauksel-

61. Haastattelu B ja täsmennys sähköpostitse 5.9.2019.

62. Haastattelu B.

63. Haastattelu A.

64. Haastattelu B.

65. Sähköpostihaastattelu D.

lista, mikä on ymmärrettävää. Asia vaatii tietynlaisen valaistumisen. Väittämät olivat sellaisia, että miksi me tekisimme toimittajien työn. Tiedotteiden laatiminen nähtiin muiden tehtäväksi. Nähtiin se, että tiedottaminen vie paljon aikaa. Ajateltiin, että mediatuomarit ovat itse halunneet julkisuuteen. Onko toiminta tuomioistuimen arvovallalle sopivaa? Kaikkihan lukee tuomioissa. Ei nähdä väärinymmärrysten riskiä.⁶⁶

”Tarkoitus on tehdä tuomioistuinmenettelyä ymmärrettävämmäksi ja toiseksi yhteiskuntakehitys vaatii tuomioistuimilta mukautumista. Muutkin viranomaiset ovat aktivoituneet sosiaalisessa mediassa. Suhtautuminen tähän vaihtelee sukupolven mukaan.”⁶⁷

Mediatuomareiden haastatteluista oli pääteltävissä, että suhtautuminen yhteistyöhön toimittajien kanssa koettiin tärkeäksi ja sille nähtiin selvä tilaus tuomioistuintuimien muuttuneessa toimintaympäristössä. Mediatuomareiden toiminta oli askel oikeaan suuntaan, mutta ei yksistään riittävää. Jatkokehittämiselle nähtiin sijaa tuomioistuintuimien muussa tiedottamisessa, johon mediatuomareilla on tehtävänsä puolesta lisäarvoa annettavana.

7. Johtopäätökset

Tuomioistuintuimien mediasuhteet näyttävät kehittyvän alana, johon tuomioistuintuimet ovat pyrkineet luomaan uudenlaisia toimintamalleja. Oikeudenkäynnin julkisuutta koskeva lainsäädäntö asettaa ainoastaan puitteet ulkoiselle tiedottamiselle, joten tuomioistuimille on jäänyt harkinnanvaraa sen osalta, miten mediasuhteita käytännössä hoidetaan. Tuomioistuintuimien ulkoista viestintää koskeva asiakirja-aineisto osoittaa, että ulkoiseen viestintään on kiinnitetty huomiota ja tunnistettu oikean tiedon antamisen keskeinen merkitys. Tuomioistuintuimet luottavat edelleen vahvasti siihen, että hyvin kirjoitetut tuomion perustelut takaavat oikeanlaisen tiedon välittymisen medialle. Keskeisimmät ulkoisen viestinnän keinot ovat selosteiden ja tiedotteiden laatiminen perusteltujen ratkaisujen laatimisen ohella. Keinot ovat sinänsä relevantteja, mutta jättävät tiedon välittymisen oikeellisuuden pitkälti toimittajien tai muiden tiedonvälittäjien tulkintojen varaan. Näkemystä perusteluiden ensisijaisuudesta voidaan pitää jossakin määrin epärealistisena kun sitä peilataan toimittajien kanssa yhteistyötä tehneiden mediatuomareiden kertomaan siitä, mitä ja miten toimittajat kysyvät ja minkälainen toimittajien ”esiyymmärrys” oikeudellisista asioista on.

Tuomioistuintuimet jättävät pitkälti hyödyntämättä ne keinot, jotka mahdollistaisivat oikeudenkäynneistä ja ratkaisuksista tiedottamisen ilman viestintää tul-

66. Haastattelu B.

kitseviä välikäsiä. Tuomioistuimet eivät julkaise ylimpiä oikeusasteita lukuun ottamatta antamiaan ratkaisuja internetsivuilla tai muutoinkaan, vaan ratkaisuista kiinnostuneiden on tilattava ne tuomioistuimen kansliasta. Myöskään tuomioistuimen merkittävimmistä asioista julkaisemat tiedotteet eivät välttämättä ole saatavilla tuomioistuimen verkkosivulla kuin jonkin aikaa tiedotteen julkaisemisen jälkeen. Oikeudenkäyntejä ei Suomessa käytännössä televisioida. Televisiointiin sinänsä voi liittyä sellaisia haittapuolia, jotka vähintään aiheuttavat sen, että siitä ei ole pääsääntöiseksi kanavaksi oikeudenkäyntejä koskevan tiedon välittämiseen. Tämä lisää muiden viestintäkeinojen merkitystä.

Tuomioistuimet huolehtivat ratkaisuista tiedottamisesta tiedottein silloin kun jokin juttu on saavuttanut julkisuutta. Tämä on sinänsä merkittävä askel oikeaan suuntaan, mutta se ei poista viestintään liittyviä tulkintaongelmia ja väärinymmärrysten riskiä, koska yleisö seuraa oikeudenkäyntejä tiedotteiden perusteella tehdyistä uutisista. Tuomioistuimet eivät ole Ruotsin esimerkin mukaisesti järjestäneet tiedotustilaisuuksia antamistaan ratkaisuista, vaikka tällainen mahdollistaisi viestin kertomisen ilman välikäsiä. Tiedotustilaisuuksien järjestämiselle ei ole lainsäädännöllisiä esteitä, mutta käytännössä sellaisen järjestämistä helpottaisi, jos muillekin kuin mediatuomareille olisi tarjolla esiintymiseen liittyvää koulutusta. On varsin todennäköistä, että Suomessa seurataan myös tiedotustilaisuuksien järjestämisessä Ruotsin esimerkkiä, kuten on toimittu myös mediatuomarijärjestelmää rakennettaessa. Tuomioistuinviraston tehtäviin kuuluu tuomioistuinten tukeminen viestinnässä, joten koulutustarpeisiin oletettavasti vastataan jatkossa aikaisempaa paremmin.

Viiden tuomioistuimen käyttöönotettavaa mediatuomarijärjestelmää voidaan pitää myönteisenä avauksena mediayhteistyön tiivistämisen suuntaan. Mediatuomarit ovat valikoituneet tehtäviinsä omasta halustaan ja kaikki haastatellut mediatuomarit ovat olleet motivoituneita tehtävää hoitamaan. Mediatuomareille on pystytty järjestämään koulutusta, jota he ovat pitäneet tehtävän kannalta hyödyllisenä. Kokemuksia yhteistyöstä toimittajien kanssa oli kertynyt vaihtelevasti. Ylivoimaisesti eniten yhteistoimintaa oli ollut Helsingissä. Mediatuomareille joka tapauksessa kertyy tehtävän hoitamisesta ainutlaatuista kokemusta mediasuhteista, jota voisi hyödyntää tuomioistuimissa ja tuomareiden täydennyskoulutuksessa laajemminkin. Mediatuomaritoiminnan vaikuttavuutta olisi perusteltua selvittää jossakin vaiheessa toiminnan vakiinnuttua, jolloin tiedettäisiin varmemmin, kuinka hyvin sille asetetut tavoitteet ovat toteutuneet. Tällöin olisi mahdollista myös arvioida, olisiko järjestelmä syytä ottaa käyttöön laajemminkin eri tuomioistuimissa.

Mediatuomarijärjestelmän tavoitteet liittyvät informatiivisen funktion toteuttamiseen. Tietoisesti on haluttu rajata pois yksittäisten tuomioistuinratkaisujen kommentoiminen. Rajaukselle sinänsä voidaan nähdä perusteita, mutta se käytännössä tarkoittaa sitä, että vastuu oikeudenkäynnin ulkoisesta tiedottamisesta jää täysin kokoonpanon puheenjohtajalle ja mediatuomari voi korkeintaan toi-

mia tässä tehtävässä jonkinlaisena neuvonantajana. Mediatuomarijärjestelmä ei siten ratkaise niitä ulkoiseen viestintään liittyviä ongelmia, joita tuomioistuimien passiivisuuteen liittyy. Mediatuomareiden tehtäväkenttä liittyy pelkästään yhteistoimintaan tiedotusvälineiden edustajien kanssa, jolloin muut sisällöntuottajat jäävät täysin tarkastelun ulkopuolelle. Tuomioistuimissa ei siten ole varauduttu niihin tilanteisiin, jossa harhaanjohtavaa tai väärää tietoa, informaatiovaikuttamista harjoittaa jokin verkossa esiintyvä kirjoittaja, oikeusjutun asianosainen tai muu intressitaho. Tuomioistuimien pitäisikin aidosti pohtia, ovatko ne edelleen halukkaita jättämään ulkoisen viestinnän välikäisien toiminnan varaan vai pitäisikö tiedottamista kehittää jotenkin järjestäytyneesti tuomioistuimen omista lähtökohdista ja ottaen huomioon myös muut viestinnän toimijat kuin ammattitoimittajat.

“A certain kind of enlightenment” – the courts and the media

ANTTI TAPANILA, LL.D., Adjunct Professor, University of Lapland

The relationship between the courts and the media has recently been a topic of an intensive discussion in Finland, as well as in international forums. This has been due to the growing importance of communication and new means of communications, for example the internet and social media, which have given opportunities to new actors in the field of communications. The relationship with the media has also raised discussion among judges in various training occasions. In addition, the International Association of Judges has offered topics of media relations in conferences and amended its guidelines.

The legislation on the publicity of court proceedings sets preconditions for media relations. Publicity is also an important procedural principle. Publicity reinforces the legitimacy of courts, as citizens can trust the courts and the fairness of trials. Mostly, the public gets information on the courts via the media and therefore it is essential that the media provides correct information on court proceedings.

In Finland, the courts have created various means for communication with the media. The traditional way is to state the reasons of court judgements in a rational and comprehensible manner. In some cases which particularly interest the media, courts have given briefings to the media. In 2018, some district courts adopted a system of media judges – designated judges who are “spokespersons” on behalf of their courts in media relations. The same kind of system has been in place in Sweden for some time.

The focus of the article is to study how the system of media judges has worked until now. The study was carried out by interviewing media judges on their experiences at their positions. The method of this study can be described as qualitative research. The focus is on media judges; the impressions of representatives of the media were not examined.

The system of media judges has been a new approach in Finnish courts, which traditionally have been reluctant to communicate with the media. The system of media judges gives important experiences of media relations and so-called best practices, which can be utilised in the future and in different courts. Although the experiences have been mostly positive, there might still be a need for even more direct communication between the courts and the audience. As long as the communication is accomplished via the media, the outcome is dependent of the expectations and interpretations of the media.